

[Foto: J. Massip]

Silenciats memorables*

JESÚS MASSIP

Com cada any en commemorar el seu traspàs, l'ombra del canonge Manyà torna avui a la memòria. La llarga vida de mossèn Manyà és la d'un clergue "anticlerical" (però en absolut "antieclesial", com diria el pare Batllori). Va ser un profeta exiliat a la seva muntanya, submergit en altes especulacions filosòfico-teològiques. Manyà no seguiria la tradició eclesiàstica, la filosofia no seria la serventa de la teologia, sinó que la teologia seria gairebé "ancilla philosophiae" (i continuo citant Batllori).

Precursor en tantes coses del Concili Vaticà II que ara sembla arxivat com exemple d'un passat de l'Església ja remot, potser brillant, però massa difícil de pair per segons quins intèrprets més autoritaris que autoritzats.

Vaig conèixer Manyà en plena adolescència, en ple desgavell després d'una guerra, en total desorientació religiosa i cívica, fa 68 anys. Era amic del meu pare, l'amistat va ser una bona ajuda en aquells difícils moments. El vaig tenir de professor i director de l'Institut de Tortosa, on cursava

* L'any 2007, com cada any, recordàrem el traspàs de Mossén Manyà. L'acte es va fer el dia 29 d'octubre a la seu de la Cambra de Comerç de Tortosa. El punt II del programa era un recital de poemes de Cinta Massip. Ella va triar els poemes. Jesús Massip presentà l'homenatjat i els memorables silenciats que l'acompanyaven. Avui a *rels* publiquem textos i poemes. Sentim no poder donar també la vibració de veu de Cinta Massip que cautivà l'auditori.

fins al cinquè curs de batxillerat. Ens coneixíem bé, i he arribat per tant a ser-ne un deixeble en la fe —petita i quotidiana—, i en la mateixa vida. Era un sacerdot, però també un home que sabia auscultar el món. Sovint els seus superiors —alguns dels del seu país— l’acusaven de polític: greu acusació donat que, en aquell moment, polític volia dir contrari al règim, i per tant, poc lleial a la seva condició de capellà. En una paraula, polítics eren només els “rojos”. Se l’acusava encara de catalanista, cosa greu en aquelles dates, però que no podia negar des de la seva trajectòria cívica i sacerdotal. En conseqüència lògica era també heterodox. I ho va ser fins al trasbals conciliar que posava l’ortodòxia a l’ull de la tempesta. El mal és que ho continuaria essent avui per als qui creuen tenir el dret en exclusiva a definir què és ortodox i què no ho és.

De tot això en queda el testimoni escrit a *Gèminis*, on atacant als qui hi escrivíem, des d’algunes instàncies eclesiàstiques es volia atacar el responsable de la nostra formació civil i religiosa. La revista *Gèminis* representava en aquell món postbèl·lic alguna cosa de més volada que el resclosit ambient que es respirava a l’església i al carrer.

Vaig tenir el privilegi de conèixer algun dels teòlegs més avançats d’”Informations Catholiques Internationales” a la muntanyeta de mossèn Manyà —tan a prop del Seminari Diocesà d’on l’havien exclòs—. Venien a tractar amb aquell pensador isolat, temes llargament controvertits, que tornaven a la més estricta actualitat conciliar: la contradicció entre llibertat i determinisme; la presència real i la presència física del Crist a l’eucaristia; la infal·libilitat de l’Església i la del pontificat; la condemna i la misericòrdia de Déu... En el seu temps i en la nostra diòcesi no era estrany que ell i els qui l’escoltàvem, fóssim tinguts per heterodoxos impenitents.

Aquesta és la raó que estiguin avui presents al memorial de Manyà els altres clergues catalans que vaig homenatjar en el seu moment, i que tenien una relació directa i convergent en la seva visió del món i de l’esperit que l’humanitza.

I

Manyà poeta

Volem destacar el Manyà poeta: Pot sonar estrany que un teòleg es passegi desimboltament pel laberint de la poesia, però no són matèries tan distanciades com pot semblar a primer cop d'ull. Últimament hem tingut ocasió d'assistir a quatre encontres internacionals que tenen per objecte la relació interdisciplinària entre art i ciència. El primer a Cuba l'any 2004 i l'últim a Barcelona l'any 2007 ("Noves fronteres de la ciència l'art i el pensament"). A Barcelona hem connectat amb el catedràtic de Física de la Matèria Condensada de la Universitat Autònoma de Barcelona. Poeta i científic, excel·leix en les dues coses. Per primera vegada hem trobat en un sol llibre, "El laberint del temps i la simfonia de la matèria" del Doctor David Jou, dos apèndixs amb quatre poemes cada un, el primer, en acabar la part dedicada al temps, i el segon al final de la dedicada a la matèria. Diem per primera vegada, però en realitat és la segona: La primera fa més de quaranta anys va ser a "Les meves confessions" del Doctor Manya que definia així la seva poesia "[...] la presento no com una mostra de poesia sistemàtica sinó com un conjunt híbrid de filosofia i de lirisme..." Al segle passat, això encara s'havia de justificar i, com en tantes altres coses, Manya seria un precursor.

Joan Baptista Manya

La teologia

(fragment) 1918

Passava lenta, silenciosa,
tancat un llibre duia a les mans:
semblava absorta la seva pensa,
semblava extàtic el seu esguard.

Com la palmera, esvelta, gràcil,
posat de reina, gràcia d'infant:
era una verge eixida del nínxol
d'algun retaule medieval?

Passava lenta, silenciosa...
Els ulls dolcíssims vers mi girà
i una sacsada forta, violenta,
del cor el ritme em va pertorbar.

Vespertina tardoral

(fragment) 1944

Vent de dalt! alè de Déu
vibrant com clarí de guerra
que omple de la teva veu
i dels teus xiscles, la serra.

Vent de dalt! que duus aromes
de les muntanyes eternes
i ens baixes de dalt les comes
de nit, claror de lluernes.

Vent de dalt! estrepitós,
que l'esglai al cor ens portes
quan aterres poderós
oliveres d'arrels fortes.

Vent de dalt! qui és qui et detura
quan davalles furient
com el buf omnipotent
de l'esperit de l'altura?

Vent de dalt! deixeu-li pas!
és la glòria de l'altíssim,
que mou, perquè la sentíssim,
la potència del seu braç.

Vent de dalt! posta de sol
tardoral, policromada!
inefable hora sagrada...!
L'esperit aixeca el vol

fugint de la terra impura;
pressent amb sublim neguit,
l'atracció de l'infinit
que el crida des de l'altura.

I volant, volant, la pensa
s'adona que es mou tancada
de dintre de la navada
d'una catedral immensa,

que té roques per pilastres,
per volta té el firmament,
i per altar els alabastres
d'uns núvols a sol ixent.

Policromes vidrieres
de medieval fantasia
que l'art copiar no sabria...
són les lluïssors darreres
que filtren escadusseres
dels fulgors morents del dia.

Núvols rutilants, que en fils
es van destriant i en llenques
vermelles i moradenques,
colors rosa i blau subtils:
mosaic d'auríferes penques
d'estrafolaris perfils.

I com un orgue salvatge
el brunzit del vent de dalt
intermitent, desigual,
dels arbres mou el ramatge.

I esclata solemnia
per tot l'ample del boscatge
un himne polifonal:
mil i mil veus de fullatge
el canten en homenatge
de litúrgia coral.

La mort.
Meditació d'un intel·lectual creient
(fragment 1946)

Escolta, fill de l'home, la paraula
que t'alliçona de saviesa eterna:
com el camí del sol vers el crepuscle
així s'escurça el de la teva vida.

Al teu voltant gira silenciosa
i artera va atansant-se l'esquelètica
figura de la mort. El dring metàl·lic

de la dalla que branda
com un ai! tremolenc per l'aire vibra:
manca només el cop: la vida teva
s'esvairà dintre el no-res etern
diluïda en la nit misteriosa
que les vides s'engull i les centúries
en la sina enigmàtica, insaciable
d'una buidor infinita.

Tu sents esglai al cor, oh! fill de l'home,
i una freda suor a les sangs i a l'ànima.

I bé! Escolta, si et plau, ara aquest càntic
a llaor de la mort, mare benigna
que amb ses òssies mans ens acarona
i les nostres angústies refrigera
com un oreig de brisa matinal.
En les foscors de la seva hora tràgica
duu refulgències de la llum eterna
que ens aclareix l'enigma de la vida.

II

Quatre clergues catalans

Per començar hauré d'explicar el per què de l'elecció dels meus poemes dedicats a quatre il·lustres sacerdots. Dos són de la diòcesi de Tortosa, Vicenç Garcia, rector de Vallfogona, i Joan Baptista Manyà, canonge de Tortosa. Tots quatre eren catalans i els quatre professaren el catalanisme en moments difícils per a Catalunya.

Vicenç Garcia, en plena decadència del país i de la literatura catalana. L'he triat per reparar el poc respecte que li han tingut els seus compatriotes.

Vidal i Barraquer, perquè va morir a l'exili l'any 1943 i havia estat un referent per a Manyà, que va ser invitat a donar un curs a la Balmesiana (el 1934/35), on exposà la seva tesi sobre el talent, que després publicaria en dos volums. Els cursos havien de ser l'inici d'una universitat catòlica, patrocinada per Vidal i Barraquer, a l'estil de les universitats de Lovaina i Milà. Vidal i Barraquer intentava així compensar Manyà d'alguna manera del cessament com a professor del Seminari de Tortosa. Una guerra fratricida avortà el projecte.

Pel que fa al pare Miquel Batllori, desterrat a Mallorca a l'inici de la seva carrera docent, que acabaria a la Universitat Gregoriana de Roma impartint la càtedra d'Història Eclesiàstica, va fer una de les últimes conferències (si no l'última) a Tortosa per a parlar justament de Manyà i de la seva relació amb Vidal i Barraquer.

Quant a Manyà, ho diré amb les paraules del pare Batllori, en la seva última intervenció a Tortosa: "(...) era un home més eclesial que eclesiàstic, d'un talent molt ampli, molt clar i molt avançat al seu temps (...) sempre fou un intel·lectual de molt bona fe, que sovint es perdia en el món clerical, i així li va anar..." Manyà certament no era *diplomàtic*; per no creure no creia ni en la "mentida piadosa". I així li va anar. En vida potser va perdre moltes oportunitats, però després els seus mèrits han estat reconeguts com anticipacions al Concili Vaticà II.

Francesc Vicenç Garcia (Rector de Vallfogona 1579-1623)

L'any 1973 commemoràvem el 350 aniversari de la seva mort. El poema es va llegir a Vallfogona dins els actes de la commemoració. *La Gran Enciclopèdia Catalana* (l'any 1976) deia encara en parlar del Rector: "Avui la seva obra interessa més com a testimoniatge de la seva època [...] que per la qualitat intrínseca de les composicions...". Al programa de les Festes de la Cinta de Tortosa ja l'any 1961 publicàvem el poema del Rector de Vallfogona dedicat "A la Cuca Fera de Tortosa..." destacat amb un full de paper fil i amb un fragment de "La vida del Rector" que encapçala l'edició prínceps de 1703 pensant que superaria la censura. Diu així: "La Ciutat de Tortosa no s'ha de gloriar menys de ser pàtria [...] de Garcia, que Màntua de Virgili, puix logrà amb tan gran fill donar a la nació catalana [...] un príncep de la poesia lírica...". La *nació catalana* no es podia esmentar i es va haver de repetir el tiratge del full i posar només *nació* (?)

FRANCESC-VICENÇ GARCIA

Llum de la pàtria, foc de la vallada
—del riu Ebre al riu Corb—, sol de Tortosa.
Sobre la vella llengua adolorida,
el verb incandescent crema una aurora
feta de noms antics i nous andàmits.

La paraula signant altra vegada
els camins esborrats d'un geni pròdig
que a les palpentos busca el seu disseny.

Vas ser, Garcia, un Vencedor indòcil,
per molts temps oblidat— que ara retorna
al reclam de la història rediviva;
alt i vulgar, humil i piadosíssim,
irònic i barroc, veu del teu poble:
Francesc Vicenç, Rector de Vallfogona.

Francesc Vidal i Barraquer (1866-1942)

El poema va ser escrit al maig de 1978 quan Vidal i Barraquer va ser sepultat a la seu de Tarragona segons les seves últimes disposicions. Mort l'any 1943 a Suïssa, on fugí des de la Cartoixa de Farnetta quan l'exèrcit nazi ocupà Itàlia. L'historiador i monjo de Montserrat, Hilari Ragner, explica la història de la carta que l'episcopat espanyol va fer en suport de la sublevació franquista (i que Vidal i Barraquer no va signar) en ocasió de la guerra civil de 1936, origen de l'exili del cardenal. A Roma (Pacelli era encara secretari d'estat del Vaticà) Vidal i Barraquer va dir que ell signaria si el papa ho ordenava, però que no ho estimava oportú. El Papa ni va aprovar la carta ni va dir al cardenal que la signés, tot i que el cardenal Gomà havia evitat en l'esmentada carta qualsevol referència a *la cruzada* per aconseguir l'aprovació pontifícia. Quan finalment Pius XII aprova la carta lloant "el sentido de justicia de los excelentísimos obispos al condenar el mal de cualquier parte que venga..." l'ambaixador d'Espanya, en lloc d'excusar-se per haver alterat l'escrit pontifici en publicar-lo suprimint l'expressió final referida al mal "de cualquier parte que venga", va criticar el document pontifici pel fet "de equipararnos en cierto modo a los rojos" i així l'Espanya franquista va dir de la guerra "cruzada", cosa que no havien dit els bisbes, i va mutilar el text pontifici. Vidal i Barraquer ja no pogué tornar de l'exili.

VIDAL I BARRAQUER

Començàvem a ser —tu ja no hi eres—.
Un vell canonge ens descobria
la pàtria, el dol, la història fratricida
i els noms pendents que el vencedor esborrava,
—com si fóra possible d'esborrar-los—
sobre la terra patejada i sòrdida,

sobre la llengua bategant —somorta—,
sobre el silenci fet esglai d'un poble,
sobre la porpra anunciadora i fràgil
d'un principat de sang inexpugnable.

Mort —oportú— t'haurien signat màrtir.
Viu, feies nosa als déus de la croada.
No vas voler canonitzar una guerra
i et van deixar morir en el llarg exili.

Joan Baptista Manyà (1884-1976)

El poema va ser escrit a la mort de mossèn Manyà memorant una biografia íntima explicada a l'adolescent que va ser l'autor, amb les anècdotes infantils que revivia il·lusionat com ho faria l'avi per als seus néts: la casa pairal de Manyà, de renom ca Molles era tocant a l'església de Gandesa. El xiquet Baptista saltava de casa sobre l'absis —avui desaparegut— per pujar per part de fora al campanar i arribar a afollar els nius de les òlibes; o bé caïa al trull encara amb l'aire fermentat del raïm i en sortia per miracle; o anava a portar la berena —el menjar del dia— a La Cendrosa, la vinya on estaven vremant el pare i els germans.

És un escrit recordatori i vital que evoca l'home ans que el personatge, perquè així el reconeixia l'autor, sense oblidar que Manyà era el professor, el director de l'institut de batxillerat, el canonge magistral, el català d'un temps en què ser català era prohibit.

El recorregut pel modest paisatge rústic i urbà de Gandesa acaba, però, en el reconeixement pòstum del mestratge de Manyà que el fa únic i inoblidable.

*J. B. Manyà a
la muntanyeta
amb J. Massip i
M. C. Bonet.*
[Foto: J. Massip]

JOAN BAPTISTA MANYÀ

Perquè era fill de poble, home de poble,
il·lustre raça de pagès,
exercia el conreu de la vinya i la ciència
amb la mateixa mà
consagrada pels bisbes i pels segles.

Confegia la llengua plana i llisa, i sabuda,
amb l'accent de la infància
gandesana i desperta.

Sabia bé el camí del dalt de les campanes,
on vivia el lluent plomissol de les òlibes.
I esverava les dones valentes de ca Molles
quan sortia del trull de miracle. (De vell
ho contava amb els ulls espurnejants de vida,
i amb la rialla minsa recordava aquell tràngol,
premonitori —deia—
del seu destí nafrat d'home de Déu).

En arribar la vrema, la somera i Batiste
portaven la berena pels camins neolítics
a la paterna sort de la *Cendrosa*.

Sabia totes les dreces,
tots els amagatalls,
des de la Creu coberta
fins al toll més resclòs de la Fontcalda
El portava a la bassa de la sang, al seu poble,
i els anys no li esvairien:
cada vegada que en parlava amb un nus a la gola,
li acudia la dita,
el nom del joc antic,
l'endevinalla,
i en contava i cantava
les virtuts i facècies
com només els profetes
saben fer amb el seu poble.

Va tenir llarga vida, llarga audiència,
llarg discurs, sempre activa
la precisa paraula. I ens deixà per herència
la humil recerca, la ironia lúcida,
la franca llibertat, l'obert mestratge.

Miquel Batllori (1909-2003)

Va estar a Tortosa dues vegades com a conferenciant, la primera l'any 1986 en ocasió del bimil·lenari de la ciutat. La segona, l'any 2002 per inaugurar el curs de la Fundació Universitària Doctor Manyà i per parlar justament del Doctor Manyà i la seva relació amb Vidal i Barraquer. Quan el vam invitar la segona vegada, va dubtar uns segons al telèfon, finalment va dir: “doncs, sí, queda una mica lluny per a mi (tenia noranta-tres anys) però és encara dins de Catalunya i per tant hi aniré”. L'autor el coneixia des de 1962, al VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, on, en la seva ponència va fer una menció significativa d'un primer article de Jesús Massip sobre Costums de Tortosa publicat feia poc a *La Zuda* que ell ja havia rebut a Roma a temps de preparar la ponència. Òbviament l'autor es va presentar per agrair-li la citació i ja no es van deixar de veure, especialment en els congressos d'història on sempre trobava el moment per a l'amistat i la grata conversa. Aquest poema es va publicar l'any 2004 *in memoriam* al *Butlletí de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi*, de la qual Miquel Batllori era corresponent per Roma i qui això escriu per Tortosa.

MIQUEL BATLLORI

Tenies tant per dir a l'horabaixa,
doctoral i humanista sobre Nàpols:
columnes de palaus partenopeus
i el decorat, al fons, del vell Vulcà.

En el verb excel·lies, i en la història.
I en el capteniment civil i il·lustre,
d'un eclesiàstic anticlerical,
d'un home per als hòmens plens de dubtes,
que gosava atansar-se sense dogmes
als misteris del temps i de la vida.
Sense certeses ni requisitòries,
qüestionant-se les fites intocables.

O bandejaves una fe obsoleta
per transformar-la en una humil sospita
del més enllà —que rastreja l'agnòtic—
amb l'humor transcendent que professaves.

Et vagava la festa alliberada:
complicitats, somriures juvenívols
de qui no porta llast a les alforges.

I així t'acomiares de la vida
lliure i lleuger, sense pors ni respostes.